

PROBLEMATIKA POSVOJITEV V DRŽAVAH IZVORA IN SPREJEMA NA PRIMERU KENIJE IN SLOVENIJE

143

THE PROBLEM OF ADOPTION IN COUNTRIES
OF ORIGIN AND COUNTRIES OF RECEPTION
IN THE CASE OF KENYA AND SLOVENIA

Mateja Mikluš, *abs. soc. ped.*

mateja.miklus@gmail.com

Tjaša Tomažič, *abs. soc. ped.*

tjasa_tomazic@yahoo.com

POVZETEK

Posvojitve na način, ki bi otroku v največji možni meri omogočil celosten razvoj in kakovostno življenje, je za korist otroka najboljša možna rešitev v primeru, ko roditelji zanj ne morejo ali nočejo poskrbeti. Pomembno je razumeti, kakšno vlogo ima v današnji družbi otrok in kako ga ta dojema. Posvojeni otroci pa se pri tem soočajo še z dodatnimi težavami, so bolj stigmatizirani, saj je ponekod posvojitve še vedno tabu. V Keniji, ki je primer države izvora, revščina in slabša ekonomska razvitost pripeljeta do večjega števila zapuščenih otrok, ki svoje življenje začnejo na manj prijeten način. Veliko takšnih otrok dobi s posvojitvijo novo priložnost v drugih državah, vendar se

otrok v Sloveniji, ki je primer države sprejema, sooči z novimi težavami, ki jih prinašajo drugačna okolica, kultura in družba. Za strokovnjake, ki delujejo na tem področju, sta zato zelo pomembna zavedanje teh težav in trud za njihovo zmanjšanje.

KLJUČNE BESEDE: *posvojitve, otrok, družina, Haaska konvencija, tabuizacija, družba, Slovenija, Kenija*

SUMMARY

Adoption is the best possible solution for the child in cases where parents are unable or unwilling to provide adequate care which would enable integrated development and quality of life. It is important to understand the role of the child in today's society and how society perceives the child. Adopted children are faced with additional problems in this respect. They are often stigmatized because adoption is still a taboo subject in some places. In Kenya, which is an example of a country of origin, poverty and a low level of economic development have led to a large number of abandoned children, who start off lives in the most unfavourable way. Adoptions in countries like Slovenia – one of the countries of reception – offer these children a new opportunity. However, in these countries adopted children face new problems resulting from the encounter with a new environment, culture and society. It is therefore very important for professionals working in this area to understand these problems so that they can take adequate measures to tackle them.

KEYWORDS: *adoption, child, family, Hague convention, taboo, society, Slovenia, Kenya*

UVOD

Vsak otrok mora odrasčati v ljubečem in varnem družinskem okolju, a vsi žal nimajo te sreče. Posvojitve so ena izmed oblik skrbi, kjer lahko tudi tisti otroci, ki ne morejo živeti skupaj s svojimi biološkimi

starši, dobijo nekaj izkušenj družinskega življenja. To je tudi ena od temeljnih otrokovih pravic. Klun (2009) posvojitve opredeljuje kot obliko socialnega starševstva, pri kateri noben od staršev z otrokom ne deli genetskega materiala. Zaviršek (2012) pojasnjuje, da do tega pride, ko otrok ostane brez svojih bioloških staršev ali mu ti zaradi kateregakoli drugega razloga ne morajo omogočiti ustreznih pogojev za zdravo rast, osebnostni razvoj in izobraževanje, zato Klun (2009) dodaja, da je ta oblika socialnega starševstva vsaj formalno otroku v korist in je hkrati najučinkovitejši ukrep za otroke, ki ne morejo odraščati v svoji biološki družini.

Razlikujemo nacionalne in mednarodne posvojitve. Nacionalne posvojitve potekajo znotraj neke države, kar pomeni, da je državljanstvo otroka enako državljanstvu para, ki otroka posvoji. Mednarodne posvojitve pa so, kot navaja Rezar (2007), tiste, pri katerih par posvoji otroka iz druge države.

Mednarodne ali meddržavne posvojitve so vrhunec dosegle v letu 2004, ko je bilo posvojenih več kot 45.000 otrok (Juffer in Tieman, 2009). Zaviršek (2012) pa dodaja, da je število posvojitve po letu 2004 začelo upadati, kar naj bi bila posledica razmaha medicinske reproduktivne tehnologije in nadomestnega materinstva. Kot zanimivost pa še izpostavlja, da so posvojitve v arabskih muslimanskih državah prepovedane (prav tam).

Država izvora ali matična država je tista država, iz katere pride otrok, ki je v procesu posvojitve. Za te države velja, da so ekonomsko revnejše, medtem ko so države sprejema ekonomsko bogatejše in razvitejše. Slovenijo uvrščamo med države sprejema (Zaviršek, 2012), Kenija pa sodi med države izvora.

Posvojitve delimo na nepopolne, popolne, zaprte in odprte. Za **popolno posvojitve** velja, da so pretrgana vsa razmerja med otrokom, njegovo biološko družino in ostalimi sorodniki ter da je ta otrok popolnoma vključen v družino posvojiteljev in njihovih sorodnikov (Klun, 2009). Posvojeni otrok ima s popolno posvojitvijo vse pravice in dolžnosti, ki jih že imajo biološki otroci posvojiteljev (Zaviršek, 2012). V sklopu popolne posvojitve pa sta se izoblikovali še dve vrsti posvojitve – odprta in zaprta oblika posvojitve (Klun, 2009).

Med posvojencem in posvojiteljem se z **nepopolno posvojitvijo** vzpostavi podobno razmerje kot med biološkimi starši in njihovim otrokom, vendar posvojeni otrok nima pravice do dedovanja po sorodnikih svojih posvojiteljev. Hkrati pa mu še vedno pripadajo vse pravice in dolžnosti do njegovih bioloških staršev in sorodnikov. V Socialistični federativni republiki Jugoslaviji je bila takšna posvojitev mogoča, v Sloveniji pa od leta 1977 ni več mogoča (Rezar, 2007).

Za **zaprto posvojitev** velja, da otrok, ko odraste, ne more priti do informacij o svojem biološkem izvoru. Te informacije se ne razkrijejo niti otroku niti staršem, ki so otroka posvojili (Zaviršek, 2012). Rezar (2007) še dodaja, da se velikokrat zgodi, da ima otrok zaradi prikritih informacij o svojih bioloških starših težave pri oblikovanju svoje identitete.

Nasprotno zaprti posvojitvi pa je t. i. **odprta posvojitev**, ki omogoča stike posvojenega otroka z biološkimi starši in informiranost bioloških staršev o otroku. Takšna oblika posvojitve ključno prispeva k otrokovi koristi, ki ima možnost vedeti, od kod izhaja, kar je nujno za oblikovanje osebne identitete in občutka pripadnosti (Klun, 2009). Za to obliko posvojitve tudi velja, da ima biološka mama pravico izbrati družino, ki bo otroka posvojila. Zaradi koristi, ki jih odprta posvojitev prinese tako otroku, biološkim in tudi socialnim staršem, sodobne zakonodaje po svetu podpirajo to obliko posvojitve (Zaviršek, 2012).

ZGODOVINA POSVOJITEV

Urejanje področja posvojitve lahko vidimo že v Justinijanovem Kodeksu v antičnem Rimu in celo v eni prvih zbirk zakonov – Hamurabijevem zakoniku, kjer so bile zapisane pravice posvojiteljev ter njihova odgovornost do posvojencev (Adoption, b. d.). Že od antičnih časov so bili otroci, katerih starši niso mogli ali niso želeli poskrbeti zanje, preusmerjeni k odraslim, ki so jih bili pripravljeni sprejeti iz različnih razlogov, kot so ljubezen, delo ali potreba po sinu (The adoption history project, b. d.). V predkrščanski Evropi je posvojitev zagotavljala premožnejšim družinam brez otrok ali

brez moškega potomca, da so dobile otroka „pravega spola“, ki je postal dedič in „nadaljeval rod“. Mnogi otroci brez staršev so postali tudi sužnji (Adoption, b. d.). Z razmahom in utrditvijo krščanskega vpliva na družinsko življenje so cerkvene elite posvojitve prepovedale. Cerkev si je od družin brez potomcev zagotovila družinsko dediščino in bogastvo, otroke, ki niso imeli staršev, pa je posvetila v življenje znotraj samostanov in jih tam vzgojila. Veliko otrok je bilo tudi neuradno posvojenih s strani različnih institucij, ki so tako dobile poceni delovno silo (prav tam). V 19. stoletju so sirotišnice zopet začele spodbujati posvojitve in otrokom poskušale najti družine, kjer bi bili sprejeti kot družinski člani in deležni celotne oskrbe brez izkoriščanj (prav tam). Posvojitve so v Evropi spet postale dovoljene šele v prvi polovici 20. stoletja, medtem ko je bil zakon, ki velja za prvi moderni zakon o posvojitvah (Massachusetts Adoption of Children Act) sprejet v Ameriki že leta 1851 in se je kot prvi tudi osredotočal na ideal najvišje koristi za otroka (The adoption history project, b. d.). Po 2. svetovni vojni je prišlo do delitve na države izvora in sprejema z različnimi družbeno-ekonomskimi lastnostmi, ki so vplivale na posvojitve (prav tam). Kot posledica legalizacije in uporabe kontracepcije ter splava se je v šestdesetih letih začelo zniževati število otrok, ki so ostali brez staršev in bi bili dani v posvojitve (Adoption, b. d.), zato so se posvojitelji iz razvitejših držav po otroke obrnili v manj razvite države, s čimer se je začelo obdobje mednarodnih posvojitvev (Zaviršek, 2012). Posvojitve so del današnje kulture, ideja o krvi in pripadnosti ni posledica izbire posameznika, ampak je oblikovana z javnim redom, kulturnimi razlikami in zakoni (The adoption history project, b. d.).

HAAŠKA KONVENCIJA

Po 1. odstavku 20. člena Konvencije o otrokovih pravicah je otrok, ki je prikrajšan za družinsko okolje, upravičen do posebnega varstva in pomoči države, ki mu mora zagotoviti nadomestno skrb (Rosenblatt, 2000). Zaviršek (2012) navaja, da na podlagi Deklaracije ZN o družbenih in pravnih načelih varstva in blaginje otrok s posebnim poudarkom na nacionalnem in mednarodnem rejništvu ter

posvojitvi in Konvenciji ZN o otrokovih pravicah lahko pride do mednarodne posvojitve, ko otroku ni mogoče najti ustrezne rejniške ali posvojiteljske družine oz. zanj ni drugače ustrezno poskrbljeno v matični državi, pri čemer mora biti glavno vodilo korist otroka z upoštevanjem njegovih etičnega, verskega, kulturnega in jezikovnega porekla. Najpomembnejši mednarodni pravni vir pa je Konvencija o varstvu otrok in sodelovanju pri meddržavnih posvojitvah, ki je bila sprejeta leta 1993 v Haagu in jo je doslej ratificiralo 96 držav (33: Convention of 29 May 1993 on Protection of Children and Co-operation in Respect of Intercountry Adoption, 2015). „Namen te konvencije je, da države določijo zaščitne ukrepe, ki bodo zagotavljali, da so meddržavne posvojitve v otrokovo korist, da se spoštujejo otrokove temeljne pravice, da se vzpostavi sistem sodelovanja, ki bi preprečeval ugrabitve, prodajo ali trgovino z otroki, ter da se zagotovi, da bodo države pogodbenice medsebojno priznavale posvojitve“ (Zaviršek, 2012, str. 58). Države se s podpisom konvencije zavežejo priznavanju, da je za popoln in skladen razvoj otrokove osebnosti pomembna rast v družinskem okolju, v atmosferi ljubezni, sreče in razumevanja. Države se morajo tudi prioritarno potruditi, da bi otroku omogočile, da ostane v svoji državi, če pa to ni mogoče, pa se mora kot prednostna rešitev prepoznati mednarodna posvojitvev. Celotna posvojitvev mora potekati v dobro otroka in z upoštevanjem ter spoštovanjem njegovih temeljnih pravic (Rosenblatt, 2000). Mednarodne posvojitve med drugim spremlja tudi mednarodna zveza med seboj povezanih nevladnih organizacij in partnerjev, t. i. Mednarodna socialna služba (The International Social Service) s sedežem v Ženevi, ki si prizadeva zavarovati in podpreti otroke ter družine, ki izhajajo iz različnih držav. Njihov cilj in glavni interes je usmerjen v varovanje človekovih pravic, še posebej pravic otrok (The International Social Service, b. d.).

POMEN OTROKA

Pomen otroka in otroštva se je skozi zgodovino spreminjal. Medtem ko v srednjem veku ni bilo zanimanja zanje (bili so le pomanjšani

odrasli), pa danes govorimo o ranljivem in od odraslih odvisnem bitju (Majerhold, 2012). Družina je v preteklosti pomenila ohranitev premoženja in skupno opravljanje poklica, na otroke pa se zaradi velike smrtnosti niso navezovali. Nato pa se je, kot navaja Majerhold (prav tam), v 17. stoletju začel spreminjati pomen družine. Le-ta se je začela organizirati okoli otroka in mu dala pomen, tako da ga ni bilo več mogoče izgubiti brez bolečine ali ga nadomestiti. Omejilo se je število otrok, da so se jim lahko bolj posvetili in zanje skrbeli tako s fizičnega, čustvenega in umsko-razvojnega vidika. Z Rousseaujem se je utrdila razsvetljenska podoba otroka kot „čustveno odvisnega in miselno ter socialno nekompetentnega bitja, obkroženega z nevarnostmi, ki bo šele s pomočjo ustrezne nege, vzgoje in izobraževanja postalo človek v polnem pomenu besede“ (Majerhold, 2012, str. 25). Otrok s sprejetjem Konvencije o otrokovih pravicah postane tudi subjekt pravic. Danes so otroci na eni strani razvijajoča se bitja z močjo delovanja, na drugi pa ranljiva bitja (Bluebond-Langner in Korbin, 2012). Danes vidimo pomen otroka v družini skozi srečo in veselje, ki ju prinese vsem družin-skim članom ob svojem rojstvu, staršem da novo vlogo, ki od njih zahteva več odgovornosti in bolj resno življenje, kot so ga vajeni, pomeni pa tudi nadaljevanje tako družine kot celotnega človeštva (Importance of a child in the family, b. d.). Kljub temu pa otrok ne prinese vsem veselja in sreče, ampak tudi skrbi in zavedanje, da za otroka ne morejo poskrbeti. To pripelje do tega, da se otroku odpovejo in mu omogočijo novo družino, nov varen kraj, kjer bo odraščal, posvojiteljem pa novo možnost izkušnje družinske sreče.

RAZLOGI ZA ODDAJO OTROKA V POSVOJITEV

Pred časom so bili glavni razlogi za oddajo otroka v posvojitev neporočenost matere, kar je bil „moralni problem“ (Zaviršek, 2012), velika smrtnost porodnic ob porodu ali takoj po njem ter revščina, v kateri so bile ženske prisiljene oddati otroke v različne ustanove. Danes to niso več pogosti razlogi v razvitejših državah. Glavni razlogi za oddajo otroka v posvojitev v današnjih časih so pomanjkanje virov in podpore, nezaželenost samskega starševstva,

starost matere, posilstva, nenačrtovane nosečnosti, različni kulturni, moralni in verski vzroki ter nezmožnost staršev za skrb za otroka (Reasons parents give their babies up for adoption, 2015; Why are kids given up for adoption, b. d.). Ti razlogi so skupni razvitejšim državam po vsem svetu, kjer so že postavljeni sistemi pomoči (CSD, finančna pomoč države ...) kot preventive pred zapustitvijo otroka. V državah v razvoju teh sistemov pomoči še ni. Zato je večina otrok za posvojitve oddanih v državah, ki so še v razvoju, najpogostejši razlogi pa so slabo finančno stanje in revščina, slabša dostopnost sistema reproduktivnega zdravja in socialnega varstva za revnejše prebivalstvo ter ohranjanje miselnosti o podrejenosti žensk (Zaviršek, 2012). Starši poskušajo svojim otrokom omogočiti hrano, izobrazbo in boljše življenje tako, da ga pustijo pred sirotišnico, policijsko postajo, bolnišnico in s tem predajo v posvojitve premožnejšim ljudem (Why are kids given up for adoption, b. d.).

MORBIDNOST DRUŽBE IN TABUIZACIJA

V duhu odprte posvojitve, za katero je značilno, da se otroku pove o njegovem izvoru in bioloških starših, poteka tudi detabuizacija posvojitve. Cilj tega procesa je namreč zmanjšanje oziroma odpravljanje stigme, ki se še vedno lahko drži posvojenega otroka, in njegovih socialnih staršev. Tabuizacija je danes še kako prisotna in gre z roko v roki s skrivanjem dejstva pred otrokom, da je posvojen. Zaviršek (2012) navaja tri različne razloge, zaradi katerih posvojitelji poskušajo prikriti resnico o posvojitvi. Osebni razlogi so posledica sramu para, ker ne more imeti svojih otrok, in se ob posvojitvi otroka srečuje s t. i. „patološko žalostjo“ in strahom, kaj bo posvojitve prinesla družini in posvojenemu otroku. Družinski razlogi nastanejo zaradi strahu para, da bo posvojeni otrok razvil šibko navezanost do njega, da dejstva, da je posvojen, ne bo razumel, ali pa bo želel poiskati svoje biološke starše. Ne nazadnje pa obstajajo še družbeni razlogi, ki zaradi morbidnosti družbe, njenega nepopolnega sprejemanja družinske pluralnosti in doje-manja posvojitve kot netradicionalnega odstopanja od družinskih norm vplivajo na par, da dejstvo o posvojitvi raje prikrije. Odprtost

družbe do omenjene pluralnosti namreč vpliva na to, kako se bodo starši spoprijeli z dejstvom in kakšen odnos do tega bo na podlagi starševskega spoprijemanja oblikoval otrok (prav tam). Rezar (2007) in Zaviršek (2012) jasno izpostavljata, da ima vsak otrok pravico do resnice in čim več informacij. Oseba brez „védenja o začetkih“ bo vse življenje obremenjena s praznino, ki je ne bo mogla zapolniti. V duhu tega morajo socialni starši o tem najprej obvestiti ljudi, ki so jim blizu v različnih socialnih okoljih, in se o tem odkrito pogovarjati, da posvojitev ne postane tabu tema. Navajata še, da morajo starši otroku o posvojitvi povedati do njegovega dopolnjenega tretjega leta, da zgodba o posvojitvi raste z otrokom namesto šokantnega odkritja. Tako jo bo lažje integriral v svojo identiteto ter se v skladu s tem védenjem razvijal in odraščal dalje (Rezar, 2007; Zaviršek, 2012). Vse, kar gre narobe v življenju osebe, ki je bila posvojena, se zlahka interpretira s tem, da je otrok posvojen; sem spadajo tudi izjave o bolj problematičnem najstništvu posvojenih otrok. Vse to staršem omogoča distanco do svoje odgovornosti pri otrokovih identitetnih problemih, celotni družbi pa omogoča, da ohranja rigidne predstave o družini (Zaviršek, 2012). V Sloveniji danes najdemo takšna in drugačna mnenja o posvojitvi: nekaterim se to še vedno zdi tabu tema, drugi o tem odkrito govorijo. Rezar (2007) v diplomski nalogi navaja nekaj avtentičnih izjav, ki jih je dobila s pomočjo intervjujev z državljanji Republike Slovenije. „*Ko je tašča povedala nekim svojim sorodnikom o posvojitvi, so ji rekli Ja, kaj ti pa je, kaj pa to govoriš naokrog?*“ (Rezar, 2007, str. 60). Seveda pa je dobila tudi kar nekaj izjav, ki nakazujejo, da se tudi slovenska družba vedno bolj nagiba k cilju detabuizacije. „*Ko sva prišla domov z otrokom, so nama organizirali zabavo, skoraj cela vas naju je počakala, bila so darila*“ (Rezar, 2007, str. 61). Raziskava, ki jo je opravila Klun (2009), nakazuje, da je še vedno večina posvojitelj in posvojenih otrok vsaj enkrat imela izkušnjo z negativnim odzivom okolja oziroma da se je od posvojenih otrok pričakovalo, da se bodo še bolje izkazali. Zaviršek (2009) namreč pojasnjuje, da družba strožje ocenjuje posvojitelje kot starše in na posvojene otroke velikokrat gleda kot na tuje, problematične oziroma kot na drugačne od ostalih, ki niso posvojeni. To je opazno v ameriški raziskavi, ki jo je opravil Posvojitveni Institut Evana B. Donaldsona

(National adoption attitudes survey, 2002) in v kateri je skoraj tretjina anketiranih naključnih prebivalcev verjela, da so posvojeni otroci slabše prilagojeni, bolj nagnjeni k medicinskim težavam in k težavam z drogami in alkoholom. Kar 40 % anketiranih tudi misli, da so pri posvojenih otrocih bolj mogoče težave z vedenjem in težave v šoli. V nasprotju pa so anketirani starši, ki so posvojili otroka, celotno izkušnjo ocenili kot pozitivno, saj jih skoraj 90 % opisuje srečo, ugoden položaj in nesebičnost (prav tam). Tukaj vidiva pomen učenja in tako posrednih kot neposrednih izkušenj, ki omogočajo odmik od stereotipov, napačnih predpostavk in nerealnih pričakovanj.

ODZIVI NA FENOTIPSE ZNAČILNOSTI OTROKA

Raziskave kažejo, da so starši, ki so posvojili otroka druge etnične skupine ali barve kože, bolj pripravljeni govoriti o posvojitvi, saj je fenotipska razlika v družbi bolj opazna in spodbudi odkritost in pripovedovanje (Zaviršek, 2012). Če je otrok po svojem videzu očitno drugačen od ostalih ljudi v družbi, v kateri živi, je lahko sam in njegova družina nemalokrat tarča odzivov okolice, ki jih uvrščamo v t. i. vsakdanji rasizem. Zaviršek (prav tam) pravi, da se ta lahko kaže kot povsem „nedolžno“ ravnanje z besedami, pogledi, dotiki in molkom, kar se kaže kot buljenje, denormalizacija v obliki vprašanj, etnizacija (ko ljudje poudarjajo ali pripisujejo določene lastnosti ali spretnosti otroku samo zato, ker je določene etične pripadnosti) in zavestno zamolčanje, da je otrok iz drugega etničnega okolja. Palacios, Roman, Moreno in Leon (2009) so na podlagi raziskave ugotovili, da si mnogi posvojeni otroci želijo, da bi se rodili v družini, v katero so bili posvojeni, saj jih je zelo motilo to, da niso izgledali tako kot večina ljudi v družbi, v kateri živijo.

Kljub temu da se danes veliko govori o različnih oblikah rasizma z namenom, da se ga prepozna in odpravi, pa v praksi še vedno zasledimo kar nekaj takšnih dejanj. To so lahko povsem nedolžne opazke. Zaviršek (2012) v svoji knjigi izpostavlja kar nekaj takšnih primerov, ki jih je zasledila v slovenskem prostoru: buljenje mimoidočih v otroka, ki se po izgledu razlikuje od svojih staršev,

opazke na račun matere, češ da se ji ni dalo roditi, dotikanje las otroka, ki je bil posvojen iz Afrike ... Poleg tega so pogoste tudi izjave, kot so „*Kakšni laski!*“ ali „*Lej ga, kakšen luštkan črnček!*“, „*Ta pa ni vaš!*“ in tako dalje. (Etnografski zapiski, 2012, in Forum Posvojene mame, 2010, oba v Zaviršek, 2012).

SLOVENIJA

Republika Slovenija je mlada država (samostojna od leta 1991), ki zaradi svoje razvitosti in bruto domačega proizvoda (zelo visok indeks človekovega razvoja in BDP 30.508 USD na prebivalca) v kontekstu mednarodnih posvojitvev spada med države sprejema (Slovenija, b. d.). V Sloveniji je vsako leto v posvojitve oddanih okoli 5 otrok (Črnak Meglič, 2008, v Mednarodne/meddržavne posvojitve v Sloveniji, 2009). Glavni razlog, da nekaj mater še vedno odda otroka v posvojitve tudi v Sloveniji, je predvsem naključna, nenačrtovana in nezaželena nosečnost. Primerov takšnih nosečnosti je sicer veliko več, ampak se ženske pogosteje odločijo za splav (Zaviršek, 2012). Omenjeni otroci pa nove starše dobijo kar v Sloveniji. Tako od osamosvojitve dalje ne beležimo primera, da bi bil slovenski otrok posvojen izven državnih meja (Črnak Meglič, 2008, v Mednarodne/meddržavne posvojitve v Sloveniji, 2009). Ko je bila Slovenija pred osamosvojitvijo še del Jugoslavije, so obstajale le notranje posvojitve, ampak že takrat je večina otrok iz južnejših regij države prihajala v posvojitve v našo državo. V Slovenijo pa danes prihajajo večinoma otroci iz vzhodnoevropskih držav (Zaviršek, 2012).

Glavni pravni dokument, ki ureja posvojitve v Sloveniji, je Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (v nadaljevanju ZZZDR), ki določa pogoje za posvojitve, razmerja, ki ob tem nastanejo, in tudi sam postopek posvojitve (Črnak Meglič, 2008, v Mednarodne/meddržavne posvojitve v Sloveniji, 2009). V primeru pogostejših mednarodnih posvojitvev pa je potrebno upoštevanje bilateralne pogodbe (v primeru posvojitve iz Makedonije) ali Haaške konvencije pri posvojitvah iz držav podpisnic (Postopki, organizacija in standardi na področju posvojitve, 2009).

V Sloveniji se lahko na podlagi Zakona o zakonski zvezi in družinskih razmerjih, na kratko ZZZDR (2004), posvoji samo mladoletne osebe. Posvojitelj pa mora imeti najmanj 18 let in biti vsaj 18 let starejši od otroka, ki ga posvoji. Posvojiti ni mogoče sorodnika v ravni vrsti ali sorojenca. Če je posvojenec starejši od 10 let, je potrebno pridobiti tudi njegovo soglasje. Skrbnik ne more posvojiti svojega varovanca, dokler med njima traja skrbniško razmerje. Posvojenec je lahko posvojen samo s strani ene osebe, razen v primeru, ko sta posvojitelja zakonca. ZZZDR (2004) prepoveduje posvojitev osebi, ki ji je odvzeta roditeljska pravica, osebi, za katero se utemeljeno domneva, da bi posvojitev izkoristila v škodo posvojenca, osebi, ki ne daje jamstva, da bo izvrševala roditeljsko pravico v otrokovo korist, ter osebi, ki ji je odvzeta poslovna sposobnost ali je duševno prizadeta ali bolna, s čimer utegne ogroziti posvojenčevo zdravje in življenje. Izjemoma, s soglasjem ministra, pristojnega za družino, in ministra, pristojnega za upravo, je posvojitelj lahko tudi tuj državljan, če posvojitelja ni bilo mogoče najti med državljani Republike Slovenija. Soglasje ni potrebno, če je posvojitelj zakonec otrokovega roditelja. V posvojitev se sme dati otrok, ki nima živih staršev, katerega starši so neznani ali že leto dni neznanega bivališča ali če so pred pristojnim organom (center za socialno delo) privolili, da dajo otroka v posvojitev. Razmerje med posvojiteljem in posvojenecem je enako razmerju med roditeljem in otrokom. Tako s posvojitvijo posvojitelj pridobi pravico in dolžnost skrbeti za življenje, razvoj, pravice in koristi otroka. Med posvojiteljem in posvojenecem pa obstaja vzajemna dolžnost preživljanja. Posvojenec in njegovi potomci imajo do posvojitelja in njegovih sorodnikov enako dedno pravico kot posvojiteljevi biološki otroci in njihovi potomci ter obratno (prav tam). Zaviršek (2012) opozarja še na problematiko uporabe besed „posvojitelj“ in „posvojenec« v slovenski zakonodaji, kjer se pojavlja kategorizacija »posvojeni otrok«, ki pa je zaradi enakosti pravnega položaja posvojenih in bioloških otrok popolnoma odvečna.

Danes lahko opažamo globalni trend, da revnejše ženske otroke rodijo, bogatejše pa posvojijo. Po analizi 20 parov v Sloveniji se je izkazalo, da je povprečni posvojitelj star 38,1 let, ima visokošolsko izobrazbo, magisterij ali doktorat, prejema mesečno

plačo in je zaposlen za nedoločen čas. Najverjetneje njegov mesečni dohodek presega 1300 evrov in živi v večsobnem stanovanju ali hiši. Pri posvojitvi torej ne gre zgolj za moralno in čustveno vprašanje, ampak pogosto tudi za ekonomsko (prav tam). Posamezne izjave posvojiteljev namreč kažejo, da se stroški mednarodnih posvojitve gibljejo med 10 in 15 tisoč evrov (Črnak Meglič, 2008, v Mednarodne/meddržavne posvojitve v Sloveniji, 2009). Po navedbah Zaviršek (2012) pa se cene gibljejo tudi do 30 tisoč evrov. Podatki iz matičnega registra RS (september 2008) izkazujejo, da je bilo od maja 2005 vpisanih 23 posvojitve iz tujine, največ iz Makedonije (7), Rusije (5), Ukrajine (4) in Romunije (3) ter tudi iz Srbije, Črne gore, Hrvaške in Švice (Črnak Meglič, 2008, v Mednarodne/meddržavne posvojitve v Sloveniji, 2009). Kot država sprejema se tudi Slovenija sooča s težavami, kot so rasizem, etnizacija in ostale podobne opazke okolice do otroka, ki izhaja iz drugačne okolja (Zaviršek, 2012). Okolica družin s posvojenimi otroki je običajno razdeljena na dve skupini – na tiste, ki sprejemajo in spoštujejo, in na tiste, ki imajo veliko predsodkov.

V sklopu raziskave iz leta 1987 je kar 24 % posvojenih otrok doživljalo različne pripombe, kot sta na primer »ciganka« in „Bosanec“. Ta rasizem je večinoma usmerjen na značilnosti oseb iz vzhodne in jugovzhodne Evrope, od koder pride v Slovenijo največ otrok, saj je otrok z izrazito fenotipskimi značilnostmi v Sloveniji še vedno malo, čeprav se tudi ta številka zadnja leta povečuje (Zupančič, 1987). Meniva, da večina posvojenih otrok, ki živijo v do drugačnosti odprti družini, sprejema raznolikost kulture, jezika in vere kot nekaj vsakdanjega, dokler se v njihovo življenje ne vključijo širši sorodniki in družba. Zato se nama zdi, da so težave, ki lahko nastanejo, produkt okolja in njegovega neprimerne odziva.

V času poteka mednarodne posvojitve imajo pari, ki želijo posvojiti otroka, različne izkušnje. Ena izmed skupnih značilnosti je negotovost, ki jo povečuje predvsem dolžina celotnega procesa, ki se lahko razvleče tudi v več let. V raziskovalnem poročilu (Postopki, organizacija in standardi na področju posvojitve, 2009) pa so omenjene tudi težave s številnimi manj znanimi birokratskimi postopki in visoko ceno celotnega procesa.

V primeru mednarodne posvojitve se staršem pojavljajo vprašanja glede ohranjanja kulturne, verske in etnične različnosti države, iz katere prihaja otrok. V posvojitvev poleg tega prihajajo otroci z različno zgodovino. Kar nekaj je takih, ki prihajajo iz različnih ustanov in imajo izkušnjo institucionalne skrbi. Skrb za otroke v takšnih ustanovah pa je zelo raznolika (prav tam). Ta izkušnja je lahko dobra in primerna, mnogokrat pa otroci bivajo tudi v slabih in težkih razmerah. Na podporo, ki jo starši, ko posvojijo otroka, potrebujejo, vplivata tudi ozadje družine, iz katere otrok prihaja, ter zgodovina možnih zlorab otroka. Tudi Haaška konvencija navaja zahteve o usposabljanju parov, ki bodo posvojili otroka iz tuje države. Ena pomembnejših zahtev je spodbujanje navezanosti med družinskimi člani, ki je ključna komponenta srečne družine (prav tam). Veliko otrok, ki v posvojitvev prihajajo iz različnih institucij, ima na tem področju še večje težave, saj pravega občutka navezanosti še ne pozna ali pa mu ta predstavlja strah pred ponovno izgubo ljubljene osebe (Zaviršek, 2012). Občutek navezanosti pri otroku pa ključno vpliva na izgradnjo identitete, ki je odvisna tudi od pozitivne predstavitve njegovega pravega izvora. Zelo pomembna zahteva Haaške konvencije ureja področje razvidnih družin, ko starši posvojijo otroka iz drugega kulturnega okolja ali drugačne barve kože, kar s seboj pripelje tudi specifične ovire. Zelo pomembno je, da starši vedo, kako ravnati v primeru žaljivk in ostalih opazk iz okolja. Mnogo otrok se v matični državi sooča s specifičnimi zdravstvenimi pogoji in slabo zdravstveno oskrbo, zato je nujno potrebno znanje, kako ravnati s takšnim otrokom (Postopki, organizacija in standardi na področju posvojitvev, 2009). Velik pomen ima sodelovanje centra za socialno delo, predvzem v fazi priprave staršev ter tudi podpore v času, ko se starši soočajo z zgodovino svojega novega otroka.

KENIJA

Predsedniška republika Kenija (samostojna od leta 1963) pa zaradi nizkega indeksa človekovega razvoja in nizkega bruto domačega proizvoda (3,245 USD na prebivalca) v kontekstu mednarodnih

posvojitve spada med države izvora. Glavni zakon, ki v državi ureja posvojitve, je Children's Act No 8 iz leta 2001 (Kenya, b. d.). Z nekaterimi tujimi državami ima podpisane bilateralne pogodbe, leta 2007 pa je podpisala Haaško konvencijo, ki zahteva, da morajo postopki posvojitve ustrezati pogojem, določenim s strani omenjene konvencije. 27. novembra 2014 je od nje začasno odstopila, za kar je bila kriva neskladnost zakonov o posvojitvah med državami podpisnicami (Kenya Adoption Process, b. d.). Uradna organa na področju posvojitve v Keniji sta Višje sodišče (High Court of Kenya) in Oddelek za otrokove storitve (Department of Children's Services). Mogoče je zaznati nenaklonjenost organov kenijskega pravosodnega sistema, da bi prišlo do posvojitve med kenijskim otrokom in rasno drugačnimi starši, čeprav se omenjene težave vedno redkeje pojavljajo (prav tam).

Tisti pari, ki želijo otroka posvojiti v Keniji, morajo od kenijskega Višjega sodišča dobiti odobritev posvojitve (Adoption order) in potrdilo o vpisu otroka v register posvojenih otrok (Certificate of Entry in the Adopted Children Register) (prav tam).

Potencialni starši morajo ustrezati pogojem za posvojitvev otroka že znotraj svoje države, da lahko potem posvojijo tudi otroka iz Kenije. Pogoji, ki jih za potencialno posvojitvev navaja kenijska vlada, so še:

- **Bivanjske zahteve:** potencialni posvojitelji morajo z otrokom prebivati v Keniji najmanj tri mesece, preden se začne uradni pravni postopek posvojitve, pred tem pa ustrezne službe ocenijo tako otroka kot tudi potencialne starše. Določeni uradni koraki posvojitve se sicer lahko začnejo še pred izpolnjenim trimesečnim rokom, vendar se večina uradnih postopkov začne šele, ko je trimesečni rok skupnega življenja opravljen (prav tam). Uradni postopek lahko nato traja še šest do devet mesecev. Bivanjske zahteve, ki jih morata dosežati potencialna starša, se lahko opustijo, če je eden od njiju že otrokov krvni sorodnik ali pa ima z njim že kakršnekoli druge družinske vezi (Kenya Adoption Process, b. d.). Ko je uradni postopek že zaključen, morajo starši, ki so otroka posvojili, naslednjih pet let pošiljati poročila s slikami o otrokovem

počutju posvojitveni agenciji, preko katere je stekel postopek posvojitve (Adopt, b. d.).

- **Starostne zahteve:** eden izmed potencialnih staršev mora biti starejši od 25 let, imeti mora najmanj 21 let več kot otrok ter hkrati manj kot 65 let (prav tam).
- **Statusne zahteve:** potencialna starša morata biti poročena vsaj tri leta, preden lahko sprožita uradni postopek posvojitve. Kenijsko sodišče bo prošnjo samskega moškega takoj zavrnilo, medtem ko bo prošnji samske ženske ugodilo samo pod posebej določenimi okoliščinami.
- **Finančni prihodki:** ni določenega minimalnega dohodka, vendar mora biti iz ocene razvidno, da imajo potencialni starši dovolj sredstev, da lahko poskrbijo za otroka (Kenya Adoption Process, b. d.).
- **Druge zahteve:** prošnjo za posvojitve lahko vloži otrokov sorodnik, potencialni starši morajo biti mentalno zdravi, prošnja o posvojitvi ne bo ugodena parom, ki so bili obtoženi in obsojeni zaradi kateregakoli prekrška zoper otroka glede na kenijske zakone, prav tako morata potencialna starša predložiti potrdilo o izpisku iz policijske kartoteke za pregled kriminalnega ozadja, kar je lahko prav tako razlog za zavrnitev prošnje o posvojitvi. Na podlagi kenijskih zakonov otroka ne more posvojiti istospolni par (Adopt, b. d.).

Po zakonih velja, da se mora za otroka najprej poiskati družino v Keniji in če to ni mogoče, ga lahko posvoji par iz druge države. Ostale zahteve so še: otrok mora biti star vsaj 6 tednov, hkrati pa mora biti s strani ustreznih služb razglašen kot prost za posvojitve. Soglasje o tem se lahko pridobi na več načinov: (1) od obstoječih staršev, skrbnikov ali kogarkoli drugega, ki po uradni poti skrbi za otroka, (2) od staršev ali skrbnikov matere, ki je mladoletna, (3) od očima, ki je pridobil starševsko pravico, (4) od zakonca potencialnega starša, če ta osebno ni na voljo, (5) v primeru, da sta potencialna starša tujca, ki ne bivata v Keniji, morata pridobiti soglasje pristojnega sodnega ali vladnega organa države, v kateri bivata oba ali vsaj eden od njiju, da lahko posvojita otroka iz druge države, in (6) v primeru, da je otrok že dopolnil štirinajst let, je potrebno še

njegovo soglasje. Pomembna pa je še ena zahteva, in sicer da otrok ne sme biti že prej posvojen ali biti v procesu posvojitve (prav tam).

Če se pojavi par, ki želi posvojiti otroka iz sirotišnice, začne teči šestmesečni rok, v katerem imajo sorodniki čas, da pristopijo in otroka potrdijo. Če do tega v omenjenem obdobju ne pride, je otrok upravičen do posvojitve. Nato nastopi omenjeno trimesečno obdobje skupnega življenja otroka in njegovih potencialni staršev v Keniji, preden se sprožijo vsi potrebni uradno pravni postopki posvojitve (Kenya Adoption Process, b. d.).

Velika večina kenijskih otrok brez staršev živi v sirotišnici, ki jih je v Keniji ogromno. V eni izmed njih sva poleti 2014 opravljali prostovoljno delo. Za omenjene ustanove je značilno, da so večinoma vodene s strani zasebnikov in ne s strani vlade, in takšna je bila tudi sirotišnica, v kateri sva delali. V obdobju, ki sva ga tam preživeli, sva dobili zelo natančen vpogled v življenje otrok v sirotišnici. Življenjski pogoji so bili izredno slabi in približno dvajset otrok vseh starosti si je delilo par pogradov. Imeli so še majhen dnevni prostor, sobo s školjko, majhno kuhinjo in ograjeno dvorišče, polno smeti in ostale navlake, med katero so se sprehajale miši. Tam sta bili zaposleni dve delavki, ki sta skrbeli za vse otroke. Otroci so sicer izgledali veseli, vendar sva na lastne oči videli, da so bili večkrat precej umazani in tudi lačni. Prav tako niso bili deležni niti pravočasne niti pravilne zdravstvene oskrbe. Ker naj bi bila gospa, ki je vodila sirotišnico, v času, ko sva tam opravljali svoje prostovoljno delo, brez denarja, otrokom ni mogla nuditi osnovnošolskega šolanja, zato so se cele dneve igrali na dvorišču. Mnogokrat se zgodi tudi, da družine pripeljejo svoje otroke v sirotišnico, ker so preveč revne, da bi lahko poskrbele za vse, saj tam otrok dobi vsaj hrano in morebiti tudi šolanje. Ker pa ni nikakršnega temeljitega nadzora, se velikokrat zgodi, da sirotišnico odpre nekdo, ki želi na takšen način obogateti, nato pa otroke prepredaja v najrazličnejše namene. Verjameva, da so prisotne še večje težave pri prilagajanju, navezovanju in integriranju v novo okolje, ko je v tujino posvojen otrok iz takšnih razmer.

SKLEP

Sami nimava neposredne izkušnje s procesom posvojitve in naju to področje do nedavnega niti ni toliko zanimalo. Ko pa sva bili priči razmeram v Keniji in težavam, s katerimi so se otroci tam soočali, sva začeli o posvojitvi razmišljati kot o edini rešitvi za otroke v sirotišnici. Vendar sva po raziskovanju razmer v državah sprejema spoznali, da težav po posvojitvi še ni konec, ampak se te samo spremenijo in pojavijo v drugačni obliki. Tako osebe, ki so bile kot otroci posvojene v tujo državo, govorijo o rasizmu, zmerljivkah in drugačni obravnavi, s katero so se soočale v vsakdanjem življenju. Družba je s svojim odnosom do družinske pluralnosti glavni vzrok teh težav, ki se kažejo tudi v Sloveniji kot državi sprejema. Zelo veliko lahko k zmanjševanju stigmatizacije in večji optimizaciji vsakodnevnega življenja posvojenih otrok prispeva socialna pedagogika, katere poslanstvo je (ponovna) integracija oseb v okolje.

Haaška konvencija se nama zdi dobra podlaga za zakonsko ureditev področja mednarodnih posvojitvev, saj si prizadeva za odpravljanje trgovine z ljudmi, preprečevanje zlorab otrok, trudi se za lažje povezovanje držav sprejema in izvora, predvsem pa si prizadeva za upoštevanje otrokovih pravic in jim s tem omogoča brezskrbno otroštvo. Kljub dobrim ugotovitvam, do katerih sva med raziskovanjem prišli, pa se nama zdi, da se še vedno v preveliki meri pojavljajo težave, predvsem pri sprejemanju posvojenega otroka v družbeno življenje. Kot bodoči socialni pedagoginji verjamemo, da je še veliko možnosti za dajanje moči vsem neposrednih akterjem v procesu posvojitve in pri doseganju večje osveščenosti v družbi, za kar pa je nujno potrebno tudi koherentno sodelovanje različnih strok.

LITERATURA

- 33: *Convention of 29 May 1993 on Protection of Children and Co-operation in Respect of Intercountry Adoption*. (2015). Pridobljeno s <https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/status-table/?cid=69%20>

- Adopt.* (b.d.). Pridobljeno s <https://adopt.com/kenya>
- Adoption.* (b.d.). Pridobljeno s <https://en.wikipedia.org/wiki/Adoption>
- Bluebond-Langner, M. in Korbin, E. J. (2012). Izzivi in možnosti v antropologiji otroštev. V K. Majerhold, B. Turk Niskač, T. Močnik (ur.), *Otrok in otroštvo: preteklost, sedanjost in prihodnost* (str. 23-32). Ljubljana: Študentska založba.
- Črnak Meglič, A. (Mednarodne/meddržavne posvojitve v Sloveniji. (2009). V *Postopki, organizacija in standardi na področju posvojitve* (44–51). Pridobljeno s http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti__pdf/posvojitve_postopki_organizacija_standardi.pdf
- Importance of a child in the family.* (b.d.). Pridobljeno s <http://www.mysticmadness.com/importance-of-a-child-in-the-family.html>
- Juffer, F. in Tieman, W. (2009). Being adopted: Internationally adopted children's interests and feelings. *International Social Work*, 52(5), 635–648.
- Kenya.* (b.d.). Pridobljeno s <https://en.wikipedia.org/wiki/Kenya>
- Kenya Adoption Process. (b.d.). Pridobljeno s <https://binti.com/international-adoption/kenya/>
- Klun, M. (2009). Posvojitve v Sloveniji kot oblika socialnega starševstva. *Socialno delo*, 48(1–3), 35–49.
- Majerhold, K. (2012). Otroci in otroštvo-med sočutjem, reparacijo in ljubeznijo do sebe in Drugega. V K. Majerhold, B. Turk Niskač, T. Močnik (ur.), *Otrok in otroštvo: preteklost, sedanjost in prihodnost* (str. 23-32). Ljubljana: Študentska založba.
- National adoption attitudes survey.* (junij 2002). Pridobljeno s <http://empoweredtoconnect.org/wp-content/uploads/Adoption-Attitudes-Study-June-2002.pdf>
- Palacios, J., Roman, M., Moreno, C. in Leon, E. (2009). Family context for emotional recovery in internationally adopted children. *International Social Work*, 52(5), 609–620.
- Postopki, organizacija in standardi na področju posvojitve.* (2009). Pridobljeno s http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti__pdf/posvojitve_postopki_organizacija_standardi.pdf

- Reasons parents give their babies up for adoption.* (2015).
Pridobljeno s <http://www.livestrong.com/article/82384-reasons-parents-give-babies-up/>
- Rezar, I. (2007). *Mednarodne posvojitve v Sloveniji* (Diplomsko delo). Fakulteta za socialno delo, Ljubljana.
- Rosenblatt, J. (2000). *International conventions affecting children*. The Hague; London; Boston: Kluwer Law International.
- Slovenija. (b.d.). Pridobljeno s <https://sl.wikipedia.org/wiki/Slovenija>
- The adoption history project.* (b. d.). Pridobljeno s <http://pages.uoregon.edu/adoption/topics/adoptionhistbrief.htm>
- The International Social Service.* (b.d.). Pridobljeno s <http://www.iss-ssi.org/index.php/en/>
- Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih /ZZZDR/* (2004). Uradni list RS, št. 69 (24.6.2004). Pridobljeno s: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200469&stevilka=3093>
- Zaviršek, D. (2009). Med krvjo in skrbjo. *Socialno delo*, 48(1–3), 3–16.
- Zaviršek, D. (2012). *Notranje in meddržavne posvojitve: Od osebnih izkušenj do dobre prakse*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Zupančič, E. (1987). *Posvojen otrok, zaželen in ljubljen*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Why are kids given up for adoption.* (b. d.). Pridobljeno s <http://depts.washington.edu/triolive/quest/2007/TTQ07039/whyarekidsgivenup.htm>